

## РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНО ЗНАЧУЩИХ ХАРАКТЕРИСТИК ОСОБИСТІСНОЇ ЗРІЛОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

У статті описано методика і результати експериментального розвитку професійно значущих характеристик особистісної зрілості майбутніх психологів. Подано обчислення одержаних даних за допомогою методів математичної статистики: критеріїв знаків  $G$  і  $\chi^2$ . Доведена ефективність формувального експерименту за допомогою порівняння результатів первинної і вторинної діагностики в експериментальній і контрольній групах. Проаналізовано, які професійно значущі характеристики особистісної зрілості майбутніх психологів розвинулися більше під час формувального експерименту, а які, менше.

**Ключові слова:** констатувальний експеримент, формувальний експеримент, розвиток, професійно значуща характеристика, особистісна зрілість, майбутній психолог, опитувальник, методи математичної статистики, критерій, тренінг, професійна підготовка.

В статтє описана методика и результати експериментального розвитку професіонально значимих характеристик личностной зрелости будущих психологов. Представлено вычисление полученных данных с помощью методов математической статистики: критериев знаков  $G$  и  $\chi^2$ . Доказана эффективность формирующего эксперимента с помощью сравнения результатов первичной и вторичной диагностики в экспериментальной и контрольной группах. Проанализировано, какие профессионально значимые характеристики личностной зрелости будущих психологов развились больше во время формирующего эксперимента, а какие – меньше.

**Ключевые слова:** констатирующий эксперимент, формирующий эксперимент, развитие, профессионально значимая характеристика, личностная зрелость, будущий психолог, опросник, методы математической статистики, критерий, тренинг, профессиональная подготовка.

Умовою професійної підготовленості, тобто готовності майбутнього психолога до надання психологічної допомоги клієнту, є розвиток особистісної зрілості майбутнього психолога. Активно становлення особистісної зрілості відбувається під час навчання у вузі. Якщо в основі професійної підготовки психолога відсутня робота з розвитку його особистісної зрілості, то професійна підготовка буде неповноцінною. Тому навчально-виховний процес

повинен бути спрямований на розвиток особистісної зрілості майбутніх психологів.

А. Г. Лідерс зауважує, що ведучою діяльністю психолога стосовно клієнта є їхнім спів-розвиток, спів-особистісний ріст. Вирішення проблеми клієнта є не тільки крок клієнта в особистісному рості, але і крок в особистісному рості психолога. Тому особистісний компонент підготовки відіграє для психолога значну роль.

Існує думка, що, вибираючи професію психолога, молода людина підсвідомо намагається вирішити власні проблеми внутрішньоособистісного чи міжособистісного характеру. І. В. Вачков, І. Б. Гріншпун, М. С. Пряжников та ін. вважають, що найважливішим елементом професійної культури психолога є формування в собі готовності самостійно розв'язувати свої психологічні проблеми. З. Фройд зазначав, що жоден психоаналітик не просунеться у своїй роботі з клієнтом далі, ніж йому дозволять власні проблеми і внутрішній опір.

Психолог і майбутній психолог також мають психологічні проблеми. Рівень особистісної зрілості психолога дозволяє йому вирішувати власні проблеми, він має позитивний досвід їх розв'язання. Тоді як майбутньому психологу потрібно підвищувати рівень особистісної зрілості для ефективного розв'язання власних проблем і надання ефективної психологічної допомоги у професійній діяльності.

Більшість дослідників головним компонентом психологічної готовності до професійної діяльності психолога називають особистісне зростання, що передбачає прагнення майбутнього фахівця до найповнішого вияву і розвитку власних можливостей. На важливості особистісного зростання і самоактуалізації майбутніх психологів наголошують Н. О. Антонова, Т. І. Білуха, Ю. Г. Долінська, Б. Б. Іваненко, Л. М. Кобильнік, Л. В. Логінова, О. О. Міненко, Л. В. Мова, Т. Б. Партико, Л. І. Рибачук та ін.

Однак, варто зазначити, що наукові дослідження професійного становлення майбутніх психологів стосуються переважно вивчення їх особистісних характеристик. Недостатня розробленість проблеми професійно значущих характеристик особистісної зрілості майбутніх психологів зумовлює неврахування їх особистісного зростання у процесі професійної підготовки. Це призводить до формування неефективного психолога, який виконує свою діяльність непрофесійно, поглиблює психологічну проблему клієнта, що підвищує рівень психічного нездоров'я суспільства.

Для психологів важливим є розвиток їх професійно значущих характеристик особистісної зрілості, що забезпечить якісно високий рівень їх професійної підготовки. Це стало метою для написання

статті – проаналізувати результати експериментального розвитку професійно значущих характеристик особистісної зрілості майбутніх психологів.

Для визначення ефективності формувального експерименту порівнювалися результати первинної діагностики, проведеної до формувального етапу, із результатами вторинної діагностики, здійсненої після формувального експерименту. В експериментальній групі застосовувалась відповідна методика розвитку професійно значущих характеристик особистісної зрілості майбутніх психологів. Майбутні психологи брали участь у тренінгу за запланованим навчальним навантаженням з навчального курсу “Тренінг особистісного росту”. Проведено 14 тренінгових занять розвитку професійно значущих характеристик особистісної зрілості майбутніх психологів: 13 занять для розвитку професійно значущих характеристик особистісної зрілості майбутніх психологів і 1 заняття (останнє) було заключним і спрямовувалося на підведення підсумків тренінгу. Теми тренінгових занять: “Его-ідентичність”, “Самоприйняття”, “Індивідуалізм”, “Комунікабельність”, “Саморегуляція”, “Самостійність”, “Аутентичність”, “Інтелектуальність”, “Креативність”, “Моральність”, “Відповідальність”, “Трансцендентність”, “Самореалізація”.

Учасники під час відвідування тренінгових занять вели щоденники особистісного зростання. У щоденниках майбутні психологи записували власні самоспостереження, самоаналіз, роздуми про особистісне зростання, емоції, що переживали під час тренінгу, оцінювали кожен вправу на занятті за впливом на їх особистість за п’ятибальною системою. Майбутнім психологам найбільше подобалися вправи з використанням малюнків, музики, вправи на підвищення самооцінки, з використанням невербальних засобів спілкування. Майбутнім психологам важко давалися вправи, що потребували ґрунтовного самоаналізу, самокритики, філософських роздумів.

Тренінг особистісного росту передбачає самозміну кожного учасника. Механізмом самозміни є рефлексивність. Тому для діагностики механізмів самозміни майбутніх психологів використано анкету рефлексивності [5, с. 287]. Результати анкетування опрацьовувалися за шкалами: відстороненість, позитивна дисоціація, гностична компетентність, артикульованість, лабільність, оригінальність, критичність, когнітивність. Проаналізовано рівень вираженості компонентів рефлексивності по кількості балів за трьома рівнями: низький, середній і високий. Результати діагностики механізмів самозміни майбутніх психологів подано у таблиці 1.

Таблиця 1

**Результати діагностики механізмів самозміни майбутніх психологів за анкетною рефлексивністю**

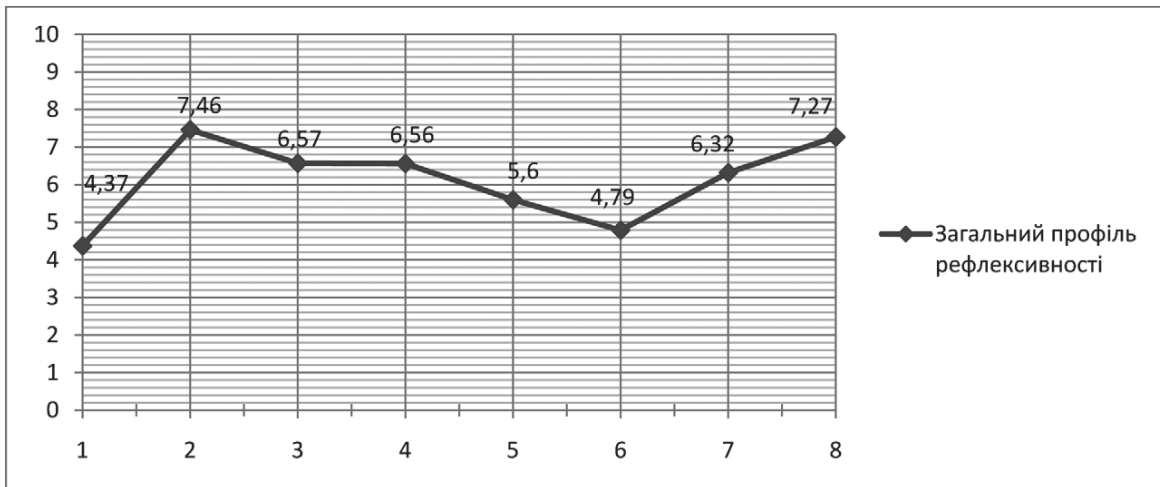
Компонент рефлексивності	Низький рівень		Середній рівень		Високий рівень	
	К-сть осіб	У %	К-сть осіб	У %	К-сть осіб	У %
Відстороненість	26	44,8	28	48,3	4	6,9
Позитивна дисоціація	-	-	32	55,2	26	44,8
Гностична компетентність	-	-	50	86,2	8	13,8
Артикульованість	2	3,4	44	75,9	12	20,7
Лабільність	4	6,9	48	82,8	6	10,3
Оригінальність	18	31	40	69	-	-
Критичність	2	3,4	52	89,7	4	6,9
Когнітивність	-	-	38	65,5	20	34,5

За результатами таблиці 1, найвищий рівень розвитку компонентів рефлексивності має позитивна дисоціація. У 44,8% майбутніх психологів на високому рівні розвинена здатність побачити себе збоку, вони вміють бути одночасно об'єктом і суб'єктом спостереження. Найнижчий рівень розвитку властивий відстороненості, що на низькому рівні вираженості досягає максимальних показників – 44,8% студентів експериментальної групи мають низький рівень здатності до емоційного відчуження від ситуації.

Максимальне значення на середньому рівні властиве критичності: 89,7% студентів вміють на середньому рівні раціонально прогнозувати ступінь здійснюваності різних варіантів рішення проблеми. Низький рівень відсутній за такими компонентами рефлексивності: позитивна дисоціація, гностична компетентність, когнітивність, а високий рівень відсутній за шкалою “Оригінальність”. Ці шкали досягають максимальних значень на середньому рівні вираженості, що свідчить про здатність побачити себе збоку; наявність знань, відповідних до проблемної ситуації; домінування когнітивного компонента у прийнятому рішенні стосовно проблемної ситуації; здатність більшості майбутніх психологів знаходити нестандартні рішення, діяти нестереотипно. Ці показники мають середній рівень розвитку.

На середньому рівні вираженості високі значення характерні також для таких компонентів рефлексивності, як лабільність і оригінальність. Це свідчить про те, що 82,8% студентів експериментальної групи на середньому рівні можуть вибудовувати альтернативні гіпотези, а 75,9% майбутніх психологів здатні на середній швидкості актуалізувати найбільш адекватні до проблемної ситуації фрагменти знань.

За загальними середніми значеннями шкал анкети рефлексивності побудовано профіль рефлексивності майбутніх психологів експериментальної групи. Результати подано на рисунку 1.



**Рис. 1. Профіль рефлексивності студентів експериментальної групи**

По горизонталі:

- 1 – Відстороненість; 5 – Лабільність;
- 2 – Позитивна дисоціація; 6 – Оригінальність;
- 3 – Гностична компетентність; 7 – Критичність;
- 4 – Артикульованість; 8 – Когнітивність;

По вертикалі: 1-10 – бали за шкалами анкети.

За рисунком 1, найвищі середні показники мають позитивна дисоціація і когнітивність, а найнижче середнє значення властиве оригінальності.

Після тренінгу особистісного зростання проведено повторну діагностику за методиками, що використовувалися у констатувальному експерименті: опитувальник особистісної зрілості О. С. Штепи [5, с. 115-120], багатofакторний особистісний опитувальник Р. Кеттелла [1, с. 192-239], самоактуалізаційний тест Е. Шострома [3, с. 426-433], короткий індекс самоактуалізації (SI) А. Джонса, Р. Крендела [6], шкала ясності Я-концепції (SCC) Д. Кемпбела [4], опитувальник “Ставлення до життя, смерті і кризової ситуації” А. А. Баканової [2, с. 260-267].

При порівнянні індивідуальних показників рівня розвитку професійно значущих характеристик особистісної зрілості майбутніх психологів контрольної та експериментальної груп з результатами первинної діагностики, використано критерій знаків G для виявлення статистичної достовірності ймовірних позитивних зсувів досліджуваних характеристик. При порівнянні результатів достовірності зсуву за критерієм знаків G результатів первинної і

вторинної діагностики в експериментальній і контрольній можна зробити висновки.

1. Статистично достовірними в експериментальній групі є підвищення показників за такими характеристиками: відкритість, емоційна стійкість, незалежність, оптимізм, відповідальність, комунікабельність, гнучкість, самодостатність; зниження напруженості, схильності до почуття провини.

2. Статистично достовірними на рівні 0,05 в експериментальній групі є підвищення показників за такими характеристиками: інтелектуальність, м'якосердість, довірливість, високий самоконтроль поведінки.

3. Статистично недостовірними в експериментальній групі є підвищення показників за характеристиками мрійливості і практичності.

4. Статистично недостовірними в контрольній групі є підвищення показників за характеристиками відкритості, незалежності, оптимізму, самодостатності.

5. У контрольній групі не відбулося підвищення показників інтелектуальності, емоційної стійкості, відповідальності, комунікабельності, м'якосердості, мрійливості, практичності, гнучкості, самоконтролю поведінки; не відбулось зниження показників підозріливості, напруженості, схильності до почуття провини.

Професійно значущими характеристиками особистісної зрілості, що найбільше розвинулися під час формувального експерименту, стали: аутентичність, моральність, індивідуалізм, менше розвинулися – інтелектуальність, саморегуляція.

Найбільша кількість позитивних зсувів за G-критерієм властива для студентів експериментальної групи. Середня кількість позитивних зсувів експериментальної групи складає 30,81, а контрольної – 21,63. Це свідчить про те, що позитивні зміни у характеристиках особистісної зрілості більше характерні для студентів експериментальної групи.

Нульові зсуви за G-критерієм переважають в контрольній групі. Середня кількість нульових зсувів експериментальної групи складає 12,56, а контрольної – 13,31. Це означає, що незмінність показників більше властива студентам контрольної групи.

Найбільша кількість негативних зсувів за G-критерієм отримана студентами контрольної групи. Середня кількість негативних зсувів експериментальної групи складає 14,62, а контрольної – 24,06. Ці показники свідчать про те, що зниження показників професійно значущих характеристик особистісної зрілості більше властива студентам контрольної групи.

За всіма факторами опитувальника, крім факторів I і M, показники нульових зсувів експериментальної групи менші, ніж показники контрольної (різниця між ними становить 2–10 одиниць). Це свідчить про те, що особистісні характеристики майбутніх психологів експериментальної групи у процесі формувального експерименту зазнали змін більше, ніж особистісні характеристики студентів контрольної групи.

Проведено порівняльний аналіз результатів первинної і вторинної діагностики за опитувальником особистісної зрілості О. С. Штепи. Для порівняння результатів використовувався критерій знаків G. При порівнянні результатів достовірності зсуву за критерієм знаків G результатів первинної і вторинної діагностики в експериментальній і контрольній можна зробити такі висновки.

1. Статистично достовірними в експериментальній групі є підвищення показників за такими показниками: відповідальність, децентрація, толерантність, автономність, контактність, самоприйняття, креативність, синергійність.

2. Статистично достовірними на рівні 0,05 в експериментальній групі є підвищення показників за характеристиками глибинності переживань і життєвої філософії.

3. Статистично недостовірними в контрольній групі є підвищення показників за характеристиками відповідальності, децентрації, синергійності.

4. У контрольній групі не відбулось підвищення показників глибинності переживань, життєвої філософії, толерантності, автономності, контактності, самоприйняття, креативності.

Професійно значущими характеристиками особистісної зрілості, що у майбутніх психологів під час формувального експерименту розвинулися найбільше, були: відповідальність, самостійність, комунікабельність, позитивна Я-концепція, креативність.

Найбільша кількість позитивних зсувів за G-критерієм властива для студентів експериментальної групи. Середня кількість позитивних зсувів експериментальної групи складає 29,6, а контрольної – 19,8. Це свідчить про те, що позитивні зміни у характеристиках особистісної зрілості більше характерні для студентів експериментальної групи.

Нульові зсуви за G-критерієм переважають в контрольній групі. Середня кількість нульових зсувів експериментальної групи складає 17,7, а контрольної – 16,9. Це означає, що незмінність показників більше властива студентам контрольної групи.

Найбільша кількість негативних зсувів за G-критерієм отримана студентами контрольної групи. Середня кількість негативних зсувів

експериментальної групи складає 10,7, а контрольної – 22,2. Ці показники свідчать про те, що зниження показників особистісної зрілості більше характерне для студентів контрольної групи.

Для визначення динаміки зміни показників таких професійно значущих характеристик особистісної зрілості майбутніх психологів, як Его-ідентичність, трансцендентність, самоактуалізація, креативність, позитивна Я-концепція, комунікабельність повторно використано такі методики: самоактуалізаційний тест Е. Шострома, короткий індекс самоактуалізації (SI) А. Джонса, Р. Крендела, шкала ясності Я-концепції (SCC) Д. Кемпбела, опитувальник “Ставлення до життя, смерті і кризової ситуації” А. А. Баканової. Результати зміни рівня вираженості показників за результатами первинної і вторинної діагностики в експериментальній і контрольній групах подано у таблиці 2.

**Таблиця 2**

**Рівень вираженості професійно значущих характеристик особистісної зрілості майбутніх психологів за результатами первинної і вторинної діагностики**

Професійно значуща характеристика особистісної зрілості майбутніх психологів	Низький рівень у %				Середній рівень у %				Високий рівень у %			
	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II
Самоактуалізація	6,9	1,7	8,5	6,8	51,7	43,1	50,8	49,1	41,4	55,2	40,7	44,1
Трансцендентність	1,7	–	3,4	5,1	17,3	6,9	22,0	20,3	81,0	93,1	74,6	74,6
Моральність	24,2	15,5	25,4	25,4	67,2	65,5	64,4	61,0	8,6	19,0	10,2	13,6
Індивідуалізм	41,4	31,3	44,1	40,7	43,1	39,4	42,3	47,5	15,5	29,3	13,6	11,8
Самостійність	10,3	3,4	8,5	3,4	82,8	81,1	79,7	86,4	6,9	15,5	11,8	10,2
Відповідальність	15,5	8,6	13,6	8,5	65,5	58,6	62,7	66,1	19,0	32,8	23,7	25,4
Позитивна Я-концепція	8,6	–	6,8	5,1	62,1	51,7	66,1	61,0	29,3	48,3	27,1	33,9
Аутентичність	5,2	–	8,5	10,2	55,2	39,7	52,5	47,5	39,6	60,3	39,0	42,3
Его-ідентичність	3,5	1,7	6,8	3,4	62,1	41,5	59,3	62,7	34,4	56,8	33,9	33,9
Креативність	12,1	5,2	15,3	17,0	39,6	27,6	37,3	32,2	48,3	67,2	47,4	50,8
Інтелектуальність	29,3	22,4	25,4	25,4	65,5	65,5	69,5	66,1	5,2	12,1	5,1	8,5
Комунікабельність	15,5	12,1	13,5	11,8	79,3	72,4	83,1	79,7	5,2	15,5	3,4	8,5
Саморегуляція	12,1	5,2	10,2	11,9	56,9	50,0	54,2	49,1	31,0	44,8	35,6	39,0



За результатами таблиці 2, найбільш значущі позитивні зміни, що виражаються у підвищенні рівня розвитку професійно значущих характеристик особистісної зрілості майбутніх психологів, присутні у студентів експериментальної групи. У них після проведення формувального експерименту низький рівень трансцендентності, позитивної Я-концепції, аутентичності відсутній. У досліджуваних експериментальної групи позитивні зміни присутні незначні.

Для перевірки ефективності формувального експерименту використано критерій  $\chi^2$ . Порівнюємо рівні розвитку професійно значущих характеристик особистісної зрілості майбутніх психологів за результатами первинної і вторинної діагностики в експериментальній і контрольній групах. Результати подано у таблиці 3.

Таблиця 3

**Рівень вираженості професійно значущих характеристик  
особистісної зрілості майбутніх психологів  
за результатами первинної і вторинної діагностики**

Професійно значуща характеристика особистісної зрілості майбутніх психологів	Показник критерію $\chi^2$ в експериментальній групі	Показник критерію $\chi^2$ в контрольній групі
Самоактуалізація	9,950	0,681
Трансцендентність	9,757	0,981
Моральність	15,748	1,313
Індивідуалізм	15,068	1,139
Самостійність	15,376	3,840
Відповідальність	13,822	2,219
Позитивна Я-концепція	22,662	2,524
Аутентичність	20,372	1,095
Его-ідентичність	22,345	1,895
Креативність	14,967	1,130
Інтелектуальність	10,781	2,433
Комунікабельність	21,748	3,413
Саморегуляція	10,915	1,088

Оскільки число ступенів свободи дорівнює 2, то для порівняльного аналізу використовуємо показники, що визначатимуть межі допустимих похибок (показники визначаємо за таблицею граничних значень критерію). В експериментальній групі для показників критерію, що визначають такі професійно значущі характеристики особистісної зрілості майбутніх психологів, як моральність, індивідуалізм, самостійність, відповідальність, позитивна Я-концепція, аутентичність, Его-ідентичність, креативність,

комунікабельність вірогідність допустимої похибки складає менше ніж 0,001, тобто менше ніж 1 випадок на 1000 (оскільки показники критерію для цих характеристик переважають числове значення 13,82). Це означає, що гіпотеза про значимі зміни, які відбулися в результаті проведення формувального експерименту, підтвердилася. Найвищі числові показники отримали позитивна Я-концепція, Его-ідентичність, комунікабельність, аутентичність. Ці характеристики в експерименті розвинулися у майбутніх психологів найбільше.

В експериментальній групі для показників критерію  $\chi^2$ , що визначають самоактуалізацію, трансцендентність, інтелектуальність і саморегуляцію, вірогідність допустимої похибки складає менше ніж 0,01, тобто менше ніж 1 випадок на 100 (оскільки показники критерію  $\chi^2$  для цих характеристик переважають числове значення 9,21, але не перевищують 13,82). Ці професійно значущі характеристики особистісної зрілості майбутніх психологів у формувальному експерименті розвинулися менше, ніж моральність, індивідуалізм, самостійність, відповідальність, позитивна Я-концепція, аутентичність, Его-ідентичність, креативність, комунікабельність.

У контрольній групі для всіх показників критерію  $\chi^2$ , що визначають професійно значущі характеристики особистісної зрілості майбутніх психологів, вірогідність допустимої похибки складає більше ніж 0,05, тобто більше ніж 5 випадків на 100 (оскільки показники критерію  $\chi^2$  для цих характеристик не перевищують числове значення 5,99). Це означає, що позитивних змін у студентів контрольної групи майже не відбулося. Значні позитивні зміни є у майбутніх психологів експериментальної групи, що виражається у високих показниках критерію у цій групі. Тому ефективність проведення формувального експерименту підтверджена.

Після проведення формувального експерименту в майбутніх психологів експериментальної групи повинен змінитися рівень розвитку їх професійно значущих характеристик особистісної зрілості. Для порівняльного аналізу співвідносимо результати первинної і вторинної діагностики в експериментальній і контрольній групах. Результати порівняння подано у таблиці 4. Обчислення ефективності проведення експерименту відбувалися за допомогою критерію  $\chi^2$ .

За формулою обчислення критерію  $\chi^2$  визначаємо, що його показник в експериментальній групі дорівнює 21,63. Оскільки число ступенів свободи складає 2, то при цьому показнику вірогідність

допустимої похибки складає менше ніж 0,001, тобто менше як 1 випадок на 1000. Оскільки  $21,63 > 13,82$ , то ефективність проведеного формувального експерименту підтверджена. Тоді як критерій  $\chi^2$  у контрольній групі дорівнює 0,46 при вірогідності допустимої похибки більше ніж 0,05, що доводить майже незмінність показників рівня розвитку професійно значущих характеристик особистісної зрілості у студентів контрольної групи.

Таблиця 4

**Порівняльні результати рівня розвитку професійно значущих характеристик особистісної зрілості майбутніх психологів експериментальної і контрольної групи**

Рівень розвитку професійно значущих характеристик особистісної зрілості	Низький рівень у %		Середній рівень у %		Високий рівень у %	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Первинна	10,4	11,9	72,4	74,6	17,2	13,5
Вторинна	–	10,2	69,0	74,6	31,0	15,2

Отже, за результатами порівняльного аналізу первинної (констатувальної) і вторинної (після виконання формувального експерименту) діагностики і шляхом порівняння результатів в експериментальній і контрольній групах (в експериментальній групі відмічено більш значні позитивні зміни, ніж в контрольній) ефективність формувального експерименту підтверджена.

Професійно значущими характеристики особистісної зрілості, що найбільше розвинулися у майбутніх психологів під час формувального експерименту, є: позитивна Я-концепція, Его-ідентичність, аутентичність, креативність, самостійність, відповідальність, комунікабельність, індивідуалізм, моральність. Характеристиками, що менше розвинулися, виявилися: трансцендентність, інтелектуальність, саморегуляція, самоактуалізація.

**Перспективами** подальшого дослідження є застосування на практиці і подальше вдосконалення даної програми розвитку професійно значущих характеристик особистісної зрілості під час професійної підготовки майбутніх психологів.

**Список використаних джерел**

1. Практическая психодиагностика. Методики и тесты / Д. Я. Райгородский. – Самара : Издательский Дом “БАХРАХ”, 1998. – 672 с.

2. Слотина Т. В. Психология личности /Т.В.Слотина. – СПб.: Питер, 2008. – 304 с.
3. Фетискин Н. П., Козлов В. В., Мануйлов Г. М. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп / Н. П. Фетискин, В. В. Козлов, Г. М. Мануйлов. – М.: Изд-во Института психотерапии, 2002. – 490 с.
4. Шемелюк І. Я. Короткий індекс самоактуалізації та шкала ясності Я-концепції як показники особистісної зрілості / І. Я. Шемелюк // Практична психологія та соціальна робота. – 2000. – №6. – С. 26–27.
5. Штепа О. С. Диспозиційна модель особистісної зрілості : дис. ... кандидата психол. наук : 19.00.05 /Штепа Олена Станіславівна. – Львів, 2003. – 146 с.
6. Jons A., Crandall R. Validation of a short index of self-actualization. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 1986. – p. 63–73.

Methodology and results of experimental development professionally of meaningful descriptions of personality maturity of future psychologists are described in the article. The calculation of the obtained data is given by means of methods of mathematical statistics: criteria of signs of G and . The well-proven efficiency of forming experiment is with the help of comparison of results of primary and secondary diagnostics in experimental and control groups. It is analyzed, what professionally meaningful descriptions of personality maturity of future psychologists developed anymore during a forming experiment, and which less than.

**Keywords:** forming experiment, development, professionally meaningful description, personality maturity, future psychologist, questionnaire, methods of mathematical statistics, criterion, training, professional preparation.

*Отримано: 6.03.2012 р.*